

A Polgár-dosszié

z 1956-os forradalom leverése, a szovjet hadsereg november 4-ei hadüzenet nélküli támadása után, Kádár János bábkormányára regnálásának első hónapjaiban rendkívül erős volt a nemzet ellenállása a restaurációra törő kommunista hatalommal szemben. 1956. november közepéig folytatódott az országos méretű politikai sztrájk, illegális lapok jelentek meg Budapesten (*Élünk, Október 23*), napirenden voltak a tiltakozások a magyar állampolgárok Szovjetunióba történő deportálása ellen, valamint a letartóztatottak, a forradalom alatt politikai szerepet játszókat kiszabadítása érdekében. Kádár János kormánya csak a területi munkástanácsok feloszlatása, a közbiztonsági őrizetbe vételről (internálás) kiadott rendelete, a december 11–12-ei általános sztrájk és a Nagybudapesti Központi Munkástanács vezetőinek – Bali Sándornak és Rácz Sándornak – a törbeccsalása és letartóztatása után, december közepétől tudta érvényesíteni hatalmát.¹ Ekkorra szerveződtek meg a karhatalmi alakulatok (népi nyelven pufajkások), és kezdődtek meg a megtorló, megfélemlítő akciók szerte az országban. A hatalom ekkor még nem döntött arról, hogy milyen jogi és más eszközökkel bünteti meg a forradalomban résztvevőket, az ügyészségek, bíróságok még bizonytanok voltak a megtorlás mikéntjében. Annál is inkább, mert Kádár János november 4-én és később is, több ízben kijelentette, senkinek sem lehet bántódása az október 23-án kezdődött megmozdulásokban való részvétel miatt. Az ÁVH feloszlatása után létrehozták a rendőrkapitányságokon a politikai nyomozó osztályokat, amelyek az ÁVH szerepét vették át. A politikai nyomozó osztályokra az ÁVH elhárító tisztjeit, nyomozóit helyezték át, akik nagy ambícióval láttak munkához, régi, jól bevált módszereiket alkalmazva.²

Debrecenben is így volt ez. A november 4-ei szovjet támadás napján és a következő napokban letartóztatottakat a szovjet katonai repülőtéren levő fogdába helyezték el. NKVD-s tiszték vezették a kihallgatásokat. Voltak olyan letartóztatottak, akiket a Szovjetunióba, Kárpátaljára deportáltak. Őket december közepén hozták vissza Debrecenbe, és Dede László, a forradalmi bizottság titkára kivételével szabadon engedték őket.³ Az NKVD tisztjei a rendőrség Kosuth utcai épületében tevékenykedtek már ekkor, és adtak utasításokat a politikai nyomozó osztálynak.⁴ *A nyomozati, elhárító munkának két fontos területe volt: 1. A forradalom debreceni dokumentumainak összegyűjtése, a Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottság, valamint a munkástanácsok tevékenységének elemzése. 2. A nemzeti ellenállás pozícióinak feltérképezése, az ügynöki hálózat kiépítése, a régebbi hálózati embereik mobilizálása.* Az MSZMP helyi vezetői álláspontjának megfelelően

a politikai nyomozó osztály az első perctől kezdve a debreceni forradalmi eseményeket sommásan ellenforradalomnak tekintette. Az írócsoport tagjai, a TIT vezetői és az egyetemi értelmiség döntő többsége a forradalom leverése után nem fogadta el a Kádár-kormányt. Ezért fontosnak tartották, hogy egy (lehet hogy több) titkos ügynök figyelje a debreceni szellemi élet mozgását. Ismerni akarták az írók állásfoglalásait, mindent tudni akartak azokról az értelmiségiek-ről, akik a forradalom szellemi előkészítésében részt vettek, illetve a forradalom napjaiban kisebb-nagyobb szerepet játszottak. Annál is inkább, mert a hosszabb-rövidebb ideig tartó – magyar, illetve szovjet – őrizetbe vétel után, november végére szabadon engedték a letartóztatottakat, a forradalmi bizottmány tagjait és a gyanúsaknak talált értelmiségieket (Koczogh Ákos, Durkó Mátyás, Egri Lajos, Pákozdy Ferenc, Kiss Ferenc, Forgács József stb.).⁵ A debreceni írócsoport tagjainak, a forradalommal rokonszenvező értelmiségiek megfigyelésére egy már közel tíz éve ügynöki tevékenységet végző, írogató, irodalomtörténeti kutatásokkal foglalkozó ember, Perepatits Antal kapott megbízást, Ő a mellékelt dokumentumok szerint több mint két éven keresztül Polgár fedőnéven írta jelentéseit, illetve szóban számolt be a kapott feladatainak megfelelően tartó tisztjeinek.⁶ Perepatits–Polgár jó modorú, ügyesen taktikázó, sok ember barátságába férkőző ember volt. Hasznos információkhoz jutott, gyűjtötte a hatalom és a politikai nyomozó osztály igényei szerint az információkat, sőt, sokszor még túl is teljesítette megbízói elvárásait. Olyan dolgokról is jelentett, amelyekre nem kérték fel, mintha bizonyítani akarta volna, hogy nagyon jó ügynök, és politikai szempontból teljesen megbízhatnak benne. Az Állambiztonsági Szolgálatok Levéltárban (továbbiakban ÁBSZL) bukkantam rá kutatásaim során a Hajdú-Bihar Megyei Rendőrkapitányság Politikai Nyomozati Osztályán készült munkadossziéra: a B dosszié száma 34–60465. A dossziében a már említett Polgár fedőnevű ügynök 1957. december 18-a és 1959. február 13-a közötti jelentései, a tartó tiszteknek az ügynök írásos beszámolóiról készített feljegyzései, az elvégzett munka értékelése és az ügynöknek adott újabb feladatok írásos dokumentumai találhatóak. Összesen 223 nem anomizált és 9 anomizált lap. A munkadosszié archiválási száma 13 516. Az iratcsomó a Belügyminisztérium Irattárából került át a Történeti Hivatalba (ma már Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára) az Etv 25.§ H pontja alapján. Az iratok között vannak Perepatits–Polgár saját kézzel írt írásos, illetve gépirásos jelentései, valamint az anyagainak a tartó tiszték által hitelesített változatai. Az iratokon sok esetben olvasható az is, hogy hová küldték a jelentést, illetve milyen intézkedést javasolnak.⁷

Polgárnak – az iratok alapján ez megállapítható – több tartó tisztje volt 1956 vége és 1959 februárja között. Eleinte Mészáros Gyula rendőr főhadnagy, később Garay András rendőrnnyomozó főhadnagy. Ők Polgár jelentéseiről összefoglalókat készítettek Köves százados és Faragó őrnagy (feletteseik) számára, illetve a jelentések egy-egy példányát vagy az összefoglalót eljuttatták a megyei, illetve városi pártbizottságra, ahol a kulturális területért felelős funkcionárius, például Koczka László használta fel munkájában. A tiszték általában kéthetente vették át

az írásos jelentéseket Polgártól. Előfordult, hogy az ügynök csak szóban számolt be, és pár nap múlva készült el mondandója írásos változata. A találkozókra lakásokban (nem világos, hogy Perepatits–Polgár lakásában, avagy a rendőrség által fenntartott titkos lakásokban. A Kossuth utca elején levő eszpresszó, a Béke étterem, illetve parkok is színhelyei voltak a titkos találkozásoknak. A találkozók helyszíneit konspirációs szabályok szerint váltogatták.⁸ Polgár többféleképpen szerzett információkat. Egyrészt mint irogató, kutató ember kapcsolatban állt a *Napló* szerkesztőségével, illetve annak irodalommal foglalkozó tagjaival. Másrészt barátként beszélgetett a forradalomban kisebb nagyobb szerepet játszó írókkal. Ott volt azokon az összejöveteleken 1957-első felében, ahol az *Alföld* című folyóirat újraindításáról beszélgettek a debreceni írócsoport tagjai. Részt vett az Ady Társaság újjáélesztését célzó megbeszéléseken, valamint a Hazafias Népfrent városi szervezte által kezdeményezett tanácskozásokon, amelyek a helyi írócsoport újbóli megszervezést szorgalmazták. Ugyanakkor, rendszeresen eljár az Arany Bika Szálló sarki éttermébe, ahol 1957 második felében és 1958-ban írók, kritikusok, egyetemi hallgatók beszélgettek esténként politikáról, irodalomról. Polgár megfigyelte, hogy melyik asztalnál szoktak helyet foglalni a „célszemélyek”. Korábban odament, leült egy közeli asztalhoz feleségével vagy barátjával, és figyelt. Olykor ő is bekapcsolódott a diskurzusba.⁹ De ott volt 1957–58-ban szinte valamennyi fontos politikai eseményen, és jelentette, mit látott, hallott. Sőt Polgár nemcsak a debreceni irodalmi élet szereplőiről készített jelentéseket. Dunántúli kapcsolatai révén a magyar emigráció ausztriai menekülttáborából is szerzett információkat egy dunántúli, Szombathely közeli község – Bősárkány – gyanútlan plébánosától. De vállalkozott Nyíregyházán dolgozó értelmiségiek megfigyelésére is. Megfordult Budapesten az Írószövetségben és a minisztériumokban is. Igen aktív ügynök volt, sok olyan információt szerzett meg és továbbított a politikai nyomozó osztályra, amelyek segítséget jelentettek a nyomozati munkában. Időnként elemző értékeléseket készített a debreceni irodalmi életről, az *Alföld* című folyóiratról. Úgy tűnik ezekből, hogy művelt ember volt, de mindent alárendelt az osztályharcos ideológia szempontjainak.

A legérdekesebb, legtöbb információt az 1957-ben és 1958-első felében készült jelentései tartalmazzák. Az iratok és a tartó tisztok utasítása alapján egyértelmű, hogy a megyei pártbizottság tudni akarta, hogy a város közéletében jelentős szerepet játszó egyetemi emberek, írók mit tettek a forradalom alatt.

Hogyan gondolkoznak a forradalomról, a Kádár-kormányról, annak politikájáról. Mégpedig azért, mert világosan látták, hogy a forradalom a szellem lázadása volt az emberi szabadságot és az emberi szellemet megregulázó hatalommal szemben. Ezek a jelentések azt bizonyítják, hogy a politikai rendőrség, a hatalom minden áron meg akarta büntetni a forradalmi eseményekben szerepet vállaló értelmiségieket. Különösen azokat, akiket származásuk alapján osztályellenségnek minősítettek – akikről el lehetett hitetni, hogy a rendszer ellenségei.

Elsősorban Koczogh Ákos egyetemi docens, az *Alföld* című irodalmi folyóirat főszerkesztője volt a nyomozás célpontja. Koczogh Ákos az *Alföldet* kiemelte az

irodalmi dilettantizmusból, Németh László, Veres Péter, Szabó Pál és debreceni egyetemi kritikusok dolgozatait közölte, mellettük tehetséges debreceni fiatalok írásait is. Ez nem tetszett az ultrabalos kommunista kádereknek. A restauráció során a hatalom nem bocsátotta meg Koczogh Ákosnak, hogy a Kossuth Kör vitáját október 13-án ő nyitotta meg. *Az ellenforradalom tényei Hajdú-Biharban* címmel 1957-ben megjelenő propagandakiadványban azt írták: felszólalása kezdetét jelentette a fékevesztett gyalázkodásnak. Holott korántsem Koczogh Ákos volt ott a legradikálisabb felszólaló.¹⁰ A forradalom napjaiban nem játszott jelentős szerepet Koczogh Ákos. Nem volt sem a városi, sem az egyetemi forradalmi bizottság tagja. Egyetlen nyilvános szereplése volt, ő búcsúztatta az október 23-ai sortűz halálos áldozatait a köztemetőben a november 2-ai gyászszertartáson. Ennek ellenére letartóztatták, majd az egyetemi fegyelmi során 1957-ben állásából elbocsátották. Később a *Hajdú-Bihari Napló* szerkesztősége indított ellene támadást, amikor a Déri Múzeumnak leadott, ötven évre titkosított naplóját megszerezve, abból a szerzőt lejárató részleteket közöltek, hogy ellehetetlenítsék.¹¹ Tény viszont, hogy Koczogh Ákos akkor megkerülhetetlen személyisége volt Debrecen irodalmi életének. Ő akarta minél hamarabb újraindítani az *Alföldet*, sőt egy napi vagy hetilap indításán is gondolkodott, kiváló szervezőnek és szerkesztőnek tartották. Tekintélye, kezdeményezései miatt akarta őt a régi-új hatalom kiiktatni Debrecen közéletéből. Annál is inkább, mert az egyértelmű volt, hogy a forradalom mellett állt, és a Kádár-kormány elleni szellemi mozgalom egyik helyi alakja lehetett volna.¹²

Hasonlóképpen Polgár célkeresztjébe került Durkó Mátyás egyetemi adjunktus. Durkó az akkor Debrecenben működő Magvető Könyvkiadó egyik munkatársa is volt. Részt vett a Kossuth-kör vitáján. A forradalom napjaiban Kiss Ferenc aspiráns azt a feladatot kapta a városi forradalmi bizottságtól, hogy az Orvostudományi Egyetem területén levő Kenézy-villában a híradószerep katonái által megerősített kapacitással adó Csokonai Rádió vezetőjeként szerkessze, vezesse, irányítsa a rádiót. Kiss Ferenc egyetemi embereket hívott a rádióhoz, többek között Durkó Mátyást. Durkó néhány írását felolvasta a rádióban, ő játszotta szünetjelet, de különösebb szerepe a forradalom alatt nem volt. De mivel osztályellenességnek – kereskedő-, kulák-, katonatiszti származásának – tartották, ő lehetett a példa, íme az osztályellenesség jelentkezett, hogy visszaállítsa a földesurak uralmát. Kiss Ferenc peranyagában megtalálhatók a Durkó által megfogalmazott és a rádióban beolvasott szövegek, amelyek azt bizonyítják, hogy erről szó sem volt. Mégis kipécézték és támadták.¹³

Sok szó esik a jelentésekben Egri Lajos íróról. Egri az írócsoport aktív tagja volt, de a pártbizottság bizalmasa is '56 előtt. A forradalom első napjaiban Ménes Jánossal, Tóth Mihállyal és Komócsin Zoltánnal járt kinn a Benczúr utcai diákszállóban, hogy csillapítsák a háborgó indulatokat. Október 26-án a városi forradalmi bizottság alakuló ülésén ő volt az egyik első felszólaló, de unalmas, zavaros beszédét fütty szakította meg. Egri Lajosnak nem volt funkciója a forradalmi bizottságban, de az első napokban a plénum ülésein részt vett.

Tevékenységről annyit, hogy egy ízben felvetette egy szűk körű beszélgetésen, hogy ellenkormányt kellene alakítani. Ötletét elvetették a bizottmány vezetői, egy éjszaka benttartották az épületben, aztán hazaküldték. Semmi funkciója, tevékenysége nem volt ezt követően a forradalom napjaiban. A restauráció során a hatalom kapva kapott Egri kormányalakítási tervén, s arra hivatkozva, hogy ellenkormányt akart alakítani, élesen támadták az egyébként tüdőbeteg embert. A kutatások mai állása szerint semmiféle dokumentum nem került elő, ami azt bizonyítaná, hogy Egrinek komoly szerepe lett volna az eseményekben. Ennek ellenére ő volt a hatalom szemében a forradalom fekete báránya, lehetett vele manipulálni a közvéleményt. Az említett pártbrosúra őt teszi meg a debreceni forradalom egyik vezetőjének.¹⁴

Gyakran szerepel a jelentésekben Pákozdy Ferenc neve is. Pákozdy a két világháború között újságíró volt, és pályakezdő költő. Az '50-es években költözött Debrecenbe. Az egyetemi könyvtárban dolgozott tájékoztatóként. Nagy tudású, művelt polihisztor volt, liberális gondolkodású, véleményét mindig nyíltan kimondó, köztiszteletben álló ember. Kiváló sakkozó és műfordító. Shakespeare *Vihar* című drámájának műfordítása 1956 nyarán jelent meg az *Alföldben*. 1956 októberében írt egy szép verset, azt beolvasták a forradalmi bizottmány hangosbeszélőjén, majd megjelent a *Debreceni Hírlapban* is. A Csokonai Rádióban is hangzott el egy-két írása. Novemberben a szovjetek letartóztatták, de rövidesen kiengedték. Az említett költeménye, bátor kiállása miatt zaklatásokban volt része, 1957. március 15-én, április 4-én, május 1-jén, illetve e mozgalmi ünnepek előtti napokba preventív őrizetbe vették. A helyi írócsoportban igen aktív volt a forradalom után. Bízott abban, hogy szabadabb lesz a légkör, mint a Rákosi-rendszerben, így nem csoda, hogy az ügynök látóköréből sem kerülhetett ki.¹⁵ Az ügynöki jelentésekben szereplők közül Kiss Tamás tanár, az írócsoport elnöke kapott még nagy teret, Tóth Endre költő, Fábíán Sándor autodidakta prózaíró, újságíró, Boda István költő-újságíró stb.¹⁶ A személyekről adott jelentések, jellemzések mellett rendszeresen beszámolt az 1957–58. évi debreceni irodalmi megmozdulásokról, politikai, közéleti eseményekről. Vállalkozott arra is, hogy különböző tanulmányszerű írásokban mondja el véleményét a *Naplóról*, az *Alföldről* vagy éppen az 1958 nyarán újra meginduló nyári egyetemről.

A jelentésekben rendkívül sok a névelírás, alaptalan tényközlés, téves információ. Fellelhető a szubjektívizmus is. Polgárt irodalomtörténeti, újságírói ambíciói, emberi kapcsolatai, a benne rejlő rosszindulat erősen befolyásolták jelentései megfogalmazásakor. Ortodox kommunista szemléletű embernek látszik, az éles osztályharc ideológiai alapján állt.

Mi bizonyítja, hogy Perepatits Antal volt a Polgár fedőnevű ügynök?

Az iratok között megtalálható egy levél, amelyet tartótisztjének írt, s mellékelve egy Perepatits Antal aláírásával egy újságcikk kézírata. Arról panaszkodik, hogy ezt a cikkét nem közölte a *Napló!* Az is kiderül az iratokból, hogy a második világháború előtt egy nyilas lapnál is dolgozott. Kis nyilas lehetett, lehet, hogy

megzsarolták. De az is lehet, hogy azok közé a kisnyilasok közé tartozott, akik 1945 után lelkes kommunisták lettek. Szerintem ez a valószínű. Feljegyzése szerint 1957-ben már tíz éve ügynök volt. Most pedig tekintsük át, a fontosabb, érdekesebb jelentéseket, hiszen azokban számos olyan információ kerül most napvilágra, amelyről nem tudtunk, vagy pedig nagyon keveset. Közlöm a jelentés írásának dátumát, és azok rövid kivonatát, a tartótiszt érkezésének és a kiadott újabb feladatok lényegét. Az áttekinthetőség kedvéért más betűtípussal. Egy-egy jelentés több példányban is benne volt a dossziében. (Kézzel írt, az ügynök által géppel írt, és a tartótiszt által véglegesített változat.)

A dosszié teljes anyagának fénymásolata a birtokomban van.

1956. DECEMBER 18.

Az ügynök Budapesten járt, elment a Magyar Írók Szövetsége székházába. Közli, hogy Amerikából 600 000. dollár (sic!) érkezett a szövetségbe, és éppen a pénz elosztásán dolgoztak, amikor ő ottjárt, melyik író mennyit kapjon. Benjámin László kijelentette, a budapesti magyar írók nem fognak Kádár mellett nyilatkozni.

Koczogh Ákos egy napilap megindítását szervezi március–április hónapra, mert nem hisz a rendszer fennmaradásában. Koczogh az ügynököt is felkérte, legyen az újság munkatársa.

Jelenti, hogy a Finommechanikai Vállalatnál egy Horváth nevű szerelő (aki a múltban repülőtiszt volt, nyíltan uszít, sőt az utcán is lázít).

A jelentés arról is beszámol, hogy Egri Lajos az Arany Bika Szálló presszójában, éttermében tölti idejét, és most Zeke László kiszabadításán fáradozik.¹⁸

1957. JANUÁR 12.

Összefoglaló tájékoztatás adott a debreceni írócsoport tevékenységéről, a csoport tagjairól. Kiss Tamás, Fábíán Sándor, Koczogh Ákos, Kiss Antal, Durkó Mátyás, Egri Lajos, Kiss Ferenc, Pákozdy Ferenc személyével foglalkozik.

Értékelés. Mészáros Gyula főhadnagy – a tartótiszt – azt írja, a jelentés az írószövetség feltérképezése szempontjából jól felhasználható.

1957. JANUÁR 22.

A dunántúli Bősárkányban szerzett, az ausztriai menekült táborokból származó információit foglalja össze. Polgár januárban Bősárkányban (falu Szombathely mellett, a határszélen van) tartózkodott, és beszámolt a Horváth Gyula plébános-sal folytatott beszélgetéséről. A plébános október végén átment az osztrák–magyar határon, és öt hetet töltött a terisskircheni menekülttáborban. (A jelentés fontos történelmi forrásnak tekinthető, a magyar disszidensek első napjairól, a tábor működéséről, és tulajdonképpen feljeli Horváth Gyulát.)

Értékelés: A jelentés értékes, Horváthot vagy le kell tartóztatni, vagy hírszerzőként tovább foglalkoztatni. Feladat: Felderíteni azokat az írókat, akiknek befolyásuk van az egyetemi hallgatók között. Különösen részletesen jellemezni Boda István író személyét.

1957. JANUÁR 22.

Durkó Mátyásról jelent, s arról, hogy egy debreceni egyetemi hallgató, aki tagja volt a forradalmi bizottnánynak, Budapesten részt vett a MEFESZ egyik ülésén. *Megállapítani, ki volt a MEFESZ gyűlésén, segíteni az őrizetbe vételnél.*

Az ügynök újabb feladatot kap: térképezze fel azokat a debreceni írókat, akiknek hatásuk van az egyetemi hallgatókra. Készítsen jellemzést Boda István újságíróról.¹⁹

1957. JANUÁR 28.

Kiss Tamással, Tóth Endrével, Molnár Pál hajdúböszörményi tanárral folytatott beszélgetéseiről számol be. Böszörményben pénzt gyűjtöttek az írók megsegítésére. Tóth Endre elvesztette állását, Egri Budapestre költözött, Koczogh visszahúzódott, és nem meri megjelentetni az *Alföldet*, mert abban Németh Lászlónak is lenne írása.

Az írócsoport tagjai elhatározták a TIT titkárával, Juhász Bélával konzultálva, hogy a jövőben, a Csokonai Klubban fognak találkozni pénteki napokon. Tóth Endre jellemzése.²⁰

Feladat: vegyen részt a pénteki összejövetlen és tegyen jelentést az összejövetel céljáról, az ott elhangzottakról és a megjelent személyekről.

1957. FEBRUÁR 5.

A TIT-helyiségében pénteki napon több író – Tóth Endre, Kiss Tamás, Pákozdy beszélgetett. Tóth Endre a forradalom napjaiban történekekről beszélt, ő a forradalom mellett állt, de ezt állította az októberi napokban Keresztes Károly a városi tanács vb. titkára is. Az ügynök Pákozdyt az egyetemi helyzetről faggatta, aki szerint nincs mozgolódás.

Boda István jellemzése. Bodát tehetséges embernek, költőnek tartja, de világnézeti szempontból ingadozónak. Megemlíti, hogy a forradalmi bizottnány meghagyta szerkesztőnek a forradalom napjaiban. Felveti, Boda apósa kúriai bíró volt, s hogy anyósa vallásos.

A jelentést operatív célból tanulmányozzák.

Boda anyagához csatolni. Köves százados azt a feladatot adja, hogy az ügynök jelentsen az összejövelekről, és derítse fel Boda István és Kiss Ferenc kapcsolatait.²¹

1957. FEBRUÁR 9.

A jelentés az írócsoport összejöveteléről szól, amely akkor egy baráti társaság volt, jóhiszeműen mindenki elmondta a véleményét a politikai helyzetről. Tóth

Endre költő a Dohányfermentálóban dolgozott, Pákozdy az egyetemen. Jelenti: az elhangzottakat, többek között azt, hogy indul a francia nyelv tanítása az egyetemen, a tanszék vezetője Hankiss János lesz, aki 1945 előtt államtitkár volt.

Szemet szúr a tartótisztnek Hankiss János személye, akit figyelni kell nyugati kapcsolata miatt.

Hangulatjelentésnek fogható fel Feladat: Vegyen részt az értekezleteken, jelentsen Tóth Endréről.²²

1957. FEBRUÁR 27.

Beszédtema az írók között hogy Buda Ferenc és Vass László egyetemi hallgatókat letartóztatták. Kalász László egyetemi hallgató elmondta, Vass felolvasta egy társaságban Buda Ferenc fiatal költő verseit. Vadas Árpádot a Béke cukrászda korábbi vezetőjét, aki disszidált, Ausztriában felismerték olyanok, akik tudtak ÁVH-s kapcsolatairól. Vadas útban van hazafelé. Juhász Béla március 15-ére szavalóestet tervez, s azon olyan versek hangzanának el, amelyeket a magyar költők az elnyomás éveiben írtak.

Hasznos információk, Vadas, szavalóest.

Intézkedés: Értesíteni a II. o-t Vadas ügyéről. Kalászról a vizsgálati osztállyal konzultálni.²³

1957. MÁRCIUS 5.

A jelentés információkban gazdag. Az írócsoport összejövetelén elhangzottakról számol be. Miszerint Kulcsár Ferenc összehívta az írókat, hogy adjanak írásokat a *Napló*-nak. Először Koczogh, később Pákozdy fejtette ki véleményét arról, hogy nem hajlandó becsületét a politika szolgálatába állítani. Akik ezt teszik – mondta Pákozdy –, azok 1. pártfunkcióiból élnek, 2. szolgálalkúségből, kenyérkeresetből cselekszenek, 3. illetve politikai kalandorok. A diákothonban tartott házkutatások kapcsán Kiss Tamás elmondta, hogy az ott talált fegyverek újak, tiszták és pormentesek voltak.

Az írók közül senki sem fogadta el a kormány értékelését a forradalomról. A jelentés tükrözi, milyen naivak voltak az emberek, mertek őszintén beszélni, nem is gondolták, hogy ügynök van közöttük, s minden elhangzott szó, vád lehet ellenük.²⁴

1957. MÁRCIUS 14.

Kiss Antal javasolja, hogy az írószövetség betiltása után más szervezeti formát kell találni. Felvetődött az Ady Társaság újjáalakításának gondolata. Juhász Géza, aki az egyetemi emberek közül elsőnek nyilatkozott a Kádár-kormány mellett, lenne az elnöke. A szervezést Kiss Antal kezdte meg, de őt Király Zsuzsanna postaigazgató kezdeményezésére letartóztatták. Az ügynök úgy látja, meg fog alakulni az Ady Társaság. Kiss Tamás írást adott a *Napló* egyik márciusi számába. Az ügy-

nök ismét foglalkozik Boda személyével, aki tart attól, hogy Kiss Antal után őt is letartóztatják. Polgár cikket adna a *Napló*nak – nem közlik.

Melléklet az ügyöknek, Perepatits Antalnak a Napló által visszaadott cikke, rajta Perepatits aláírása, ami bizonyítja, hogy Perepatits és Polgár azonos.

1957. MÁRCIUS 27.

Az *Alföld* megjelenésével kapcsolatos beszélgetéseiről számol be. Ő Mocsár Gábort javasolná főszerkesztőnek, ha Mocsár személyével szemben aggályok merül-
nének fel, Grandpierre Lajost kifogástalannak tartaná.

Kiértékelés: Az ügynök megjegyzései érdekesek a dekonspirációra vonatkozólag. Nem ismeri vagy egyet ért Juhász Géza politikai nézeteivel. Ezt vele tisztázni kell. Faragó.

1957. ÁPRILIS 4.

A jelentés érdekessége, hogy Polgár egy 1956 decemberében történt dologról számolt be. Arról, hogy Kiss Tamás megbízásából felkereste Molnár Zoltánt, az írószövetség vidéki titkárát, és konzultált vele a már a nyomdában kiszedett *Alföld* című folyóirat megjelenésnek lehetőségéről. Molnár egy levelet küldött Debrecenbe, amelyben az írószövetségnek egy nyilatkozata volt, illetve egy állásfoglalása a munkástanácsokkal kapcsolatban. Polgár a levelet felbontotta, majd továbbította Koczogh Ákoshoz, a lap főszerkesztőjéhez. Megemlíti Polgár, hogy Molnár Zoltán 1956 októberében járt Debrecenben is, valamint azt is, hogy az írószövetség híres *Gond és hitvallás* című nyilatkozta harminc példányban érkezett meg Debrecenbe, és azt az egyetemi könyvtárban zárt anyagként kezelik.²⁵

Az április 4-ei ünnepi eseményekről beszámolót készített Polgár. Az ügynök egész nap az utcán volt, figyelt, fülelt. Az április 4-ei központi ünnepséget az Arany Bikában rendezték, nem volt zsúfolt a terem, és Komócsin ünnepi beszédét lagymatagnak tartotta Polgár. Másnap megfelelőnek látta a tömeg létszámát, azonban az emberek hangtalanok voltak, Szabó István beszédét alig-alig tapsolták meg, mintha a résztvevők tartózkodtak volna a véleménynyilvánítástól. A Béke cukrászdában is megfordult Polgár, ahol a munkásörök háta mögött gúnyos megjegyzéseket hallott.²⁶

1957. ÁPRILIS 16.

Beszámoló az április 16-án a Csokonai Színházban megtartott szavalóestről. Teljesen megtelt a színház fiatalokkal. A műsorban elhangzott: ismeretlen költő verse a XVI. századból: Imádság; Tompa: Elbujdosott barátomhoz; Arany: A walesi bárdok; Tompa: Madár fiához; Ady: Csák Máté földjén; Ady: Felszállott a páva; Benjámin László: Töredék; József Attila: Hazám; Babits: Miatyánk és Radnóti Miklós néhány verse stb. Polgár úgy minősíti, hogy a Juhász Béla által összeállított műsor legalábbis kétértelműsége adhatott okot.²⁷

1957. ÁPRILIS 18.

Visszatér Polgár decemberi, budapesti írószövetségi látogatásra, és beszámol a debreceni írócsoport tevékenységéről a forradalom napjaiban. Az írócsoport ekkor egységesen kiállt a forradalom mellett, és támogatta munkástanácsokat. A két dokumentum, amit az ügynök ismertet, ismereteim szerint nem került elő. A jelentés alapul szolgálhatott a rendőrség számára elsősorban Koczogh Ákos és Pákozdy Ferenc ügyében. Egyben bizonyíték, hogy a debreceni írók nem bíztak Egri Lajosban.²⁸

1957. ÁPRILIS 19.

A jelentés több értékes információt tartalmaz. Pákozdy Ferencet április 4-e előtt őrizetbe vették. Rabosították, ujjlenyomatot vettek tőle. Pákozdy kijelentette, hogy levelet fog írni az Elnöki Tanácshoz, hogy vagy indítsanak ellene eljárást, vagy ne zaklassák. Fábián Sándor újra felvetette az Ady Társaság megalakításának gondolatát. A tartótisztje kérésére jellemzést írt Durkó Mátyásról, akit erősen jobboldali beállítottságúnak, osztályidegennek, ellenséges elemnek tart.²⁹

1957. MÁJUS 4.

Jelentés Fehérvári Sándorról.

1957. MÁJUS 13.

Egri Lajossal kapcsolatos dolgokról számol be. Némethi János és Fábián Sándor egy szobában feküdtek a tüdőklinikán. Némethi János arról beszélt, hogy Egri Lajos egy megbeszélésen a forradalom napjaiban túlzó követeléseket terjesztett elő, és azzal fenyegetőzött, mikor a követelését esztelennek tartották, hogy lemegy az utcára, és fellázítja az embereket, s így fogja ráerőszakolni véleményét a bizottmányra. Mire a bizottmány tagjai közölték Egrivel, hogy letartóztatják, és egy éjszaka a városháza egyik szobájában aludt. Fábián Sándor azt mondta, hogy a szovjet városparancsnoktól hallotta, hogy Egri társaival október végén felkereste a parancsnokot azzal, hogy ha nem vonulnának ki a városból, helyi kormány alakul, és fegyveresen fogják kiverni az oroszokat Debrecenből.

*A jelentés azt bizonyítja, hogy Egrit eltávolították a bizottmányból, ellenkormány-alakítási ostobaságai és más dolgok miatt. A hatalmat a restauráció során ez nem zavarta, és Egri Lajos szerepét felnagyítva azt bizonygatták, hogy Debrecenben ellenkormányt akartak alakítani.*³⁰

1957. MÁJUS 20.

Jelentette Polgár, hogy Für Lajos az irodalomtörténeti intézet tanára (sic!) néhány hónapos disszidálás után hazatért.³¹

A kapott megbízatásnak megfelelően Polgár ezúttal Bölöny József (helyesen Bölöny Ferenc) orvost igyekezett bemártani, aki tagja volt a forradalmi bizottmány által Győrbe küldött delegációnak, aki a nyugatról a Vöröskereszt útján érkezett segélyek elosztásban vett részt, és korrupcióval akarták megvádolni.

Beszámol arról is, hogy Bartha András, a Művelődési Minisztérium tisztviselője Debrecenben töltött néhány napot, hogy a színházban a forradalom alatt történeteket felülvizsgálják, és az igazgató leváltást elindítsák. Bartha Téri Pestre helyezését leváltásként említi, s közli, hogy Márkust és Mensárost is viszi magával Téri. Szó van a jelentésben a pesti írók ellenállásáról, a *Kortárs* című folyóirat megjelenésnek csúszásáról.³²

Az ügynök Kárpáti Auréllal, az irodalmi tanács tagjával beszélgetett a debreceni irodalmi életről. Egy Koczka Lászlóval egyeztetett írásbeli kérelmet is átadott valamiféle írói szervezet létrehozására vonatkozóan. Az aláírók: Mocsár Gábor, Fábrián Sándor, Tarr Ferenc (ők az ügynök szerint politikai tekintetben megfelelőek). Semlegesek: Boda István és Kalász László, ők viszont írói eredményekkel emelkednek ki. Bögél ingadozó, de nagy műveltségű esztétikus.

Közli, hogy Koczka Lászlóval egyetértésben azt szeretnék, hogy a *Napló* négyoldalas irodalmi mellékletet adjon ki, amelyben a helyi írók juthatnának szóhoz, demonstrálva különvéleményüket a még mindig ellenálló budapesti íróktól.³³

Beszélgetés Kulcsár Ferencsel, a *Napló* főszerkesztőjével. Mintha őt is vádolná, mert nem közli az egyetemi tanárokat támadó írását. Túllép ügynöki szerepkörén.

Polgár ismét Bősárkányban járt, és az ott hallottakról számolt be igen részletesen. Ismét Horváth Gyula plébánossal beszélgetett, leírja, a határzár kiépült, áthághatatlan, az érintő aknák helyett aknazár van. A jelentés végén beszámol arról, hogy Danyi Gyula költő visszatért Debrecenbe Miskolcra, ahol karhatalmistaként szolgált, és bekapcsolódik az irodalmi életbe. Az ügynök Debrecen második legjobb költőjének nevezi, olyan embernek, akire lehet építeni.

*A jelentés másolatát átküldték a Győr megyei kapitánysághoz. Az ügynök újabb feladatot kap, beszélgesen Durkóval, Taar Ferencsel, mik a terveik, elképzeléseik.*³⁴

Elemzi, bírálja terjedelmes dolgozatában az *Alföld* megjelent számát, illetve a *Naplóban* lefolyt irodalmi vitát szélsőbalos nézőpontból.³⁵

1957 augusztusától Polgár–Perepatits aktivitása fokozódik, ugyanis a debreceni írók most már merészebbek, megérlelődik a betiltott írószövetség helyét betöltő irodalmi szervezet létrehozásának gondolata. Két síkon folyik a szervezkedés, egyrészt az Ady Társaság újjáélesztéséről van szó, másrészt a Népfront Debrecen Városi Bizottsága égíse alatt létrehozandó szervezett csoportosulásról. Mint az alább ismertetett ügynöki jelentésekből kitűnik, az írók két táborra oszlottak. Az egyik azokból áll, akik politikailag nem változtattak álláspontjukon, '56-ot nemzeti forradalomnak tartják, és fenntartással fogadják a Kádár-kormányt. Ehhez a csoporthoz egyébként az értékebb szellemi emberek, tehetségesebb írók, költők tartoznak. A másik oldal az ortodox kommunistáké, akik ellenforradalomnak tekintik '56-ot, magukat baloldalinak vallják, meghatározó szerepet akarnak vállalni, de nemcsak az irodalmi, hanem a közéletben is. A város politikai vezetését nagyon is érdekelte a város szellemi elitjének mozgása, politikai állásfoglalása. Így érthető, hogy Polgár ezekben a hónapokban az írók szervezkedési kísérleteiről ad tájékoztatást megbízóinak.

1957. AUGUSZTUS 5.

Kiss Tamással beszélgetett Polgár, aki elmondta, az írók 80 százalék tartja magát a *Gond és hitvallás*ban megfogalmazott írószövetségi határozathoz. Éppen ezért a kibontakozás lassú folyamat lesz. Kiss Tamás beszámolt arról, hogy mint a helyi írócsoport elnöke tárgyalt a Népfront megyei bizottságával egy írói csoportosulás megszervezéséről. Megegyezés nem született, mert az Ady Társaság megalakításának hívei (egyetemi emberek) tartják magukat ahhoz a véleményhez, hogy csak olyan szervezetbe lépnek be, amely teljesen független. Kiss Tamás leszögezte, az írók nem fogadják el azt, hogy 1956-ban ellenforradalom volt.

Beszámolt Polgár arról is, hogy Danyi Gyulával felkeresték Kardos Pált arra kérve, támogassa a Népfront keretében megalakuló, az egyetemi frakciótól eltávolodó írócsoportot. Kardos Pál egy listát állított össze azokról, akikre számítani lehet egy baloldali, a kormányt támogató tömörülés megszervezésében. A névsor: Danyi Gyula, Bényei József, Kardos Pál, Fábíán Sándor, Kalász László, Fülöp György, Rácz Károly, Mocsár Gábor, G. Nagy János, Juhász Géza, Boda István, Marjai Márton. Megemlítette még hogy esetleg Barna Tibor, Bata Imre, Taar Ferenc, Tóth Béla, Nagy Tibor, Tóth Endre, Pákozdy Ferenc is erősen számításba jöhet.

1957. AUGUSZTUS 9.

Az Ady Társaság megalakításáról és egy lap megindításáról tanácskozás volt a megyei pártbizottságon. Gódor Ferenc első tükár Fábíán Sándor útján meghívta Juhász Gézát, Kiss Tamást, Tóth Endrét, G. Nagy Jánost, Danyi Gyulát és Mo-

csár Gábort. A tanácskozáson részt vett még néhány funkcionárius. Gódor megígérte, hogy mind az Ady Társaság, mind a lap ügyét a megyei párt vb elé viszi, és támogatni fogja. Ugyanakkor Juhász Géza és Mocsár Gábor kijelentették, hogy az ellenforradalomban magukat kompromittáló Koczogh, Durkó, Kiss Ferenc részvétele nélkül irodalmi élet el sem képzelhető. Juhász Géza azt is elmondta, hogy a minisztérium pártszervezetétől megérkezett egy olyan utasítás, hogy Koczoghot és Julow Viktort meg kell hagyni állásukban.

Danyi Gyula azt állította, hogy Koczogh szervezte az október 23-ai felvonulást, azt a csoportot, amely letépte a vörös zászlót a Vagongyár bejáratnál (sic!). G. Nagy János úgy ítélte meg, hogy a debreceni írócsoport volt vezetői hatalmukban tartják az opportunista Fábián Sándort. G. Nagy feltűnőnek tarja, hogy Mocsár Gábor kiáll Koczogh mellett, holott az író Budapestről hazatérve kétszobás lakást kapott Debrecenben.

A jelentés beszámol arról is, hogy beadványt nyújtottak be a megyei pártbizottsághoz, amelyet Danyi Gyula juttatott el Baranyai György útján. Közben folyik a szervezkedés, be akarják vonni a Hajdúböszörményből K. Nagy Józsefet, illetve Nádudvarról Nagy Jánost, valamint számítani lehet Marjai Márton csatlakozására is.

A megyei párt vb ülésére el kell készíteni az Ady Társág alapszabály-tervezetét, azt politikai szempontból felül kell vizsgálni. G. Nagy János attól fél, az alapszabály lehetőségét teremt, hogy a párt vonalát követő emberek kívül rekedjenek a társaságon. G. Nagy támadta még Veres Pétert antiszemitizmus miatt, és Fábiántól azt halotta, Koczoghot internálni fogják, Kiss Ferenc viszont rövidesen kiszabadul.³⁶

1957. SZEPTEMBER 3.

Dóka Sándor, a Borsósi Állami Gazdaság igazgatója a szemklinikán volt kezelés alatt a forradalom napjaiban, s vádolja Alberth Bélát, a szemklinikai orvosát. Egri Lajos hazaérkezett Budapestről. Szabó Pál orvos Kossuth körülfelzárását ismerteti.

A felszólalásáról szóló információt a tartótiszt továbbítja Seres hdgy.-nak.

1957. SZEPTEMBER 14.

Kiss Tamás jellemzése. Pap volt, tartja magát a *Gond és hitvallás*ban leszögezett írószövegségi állásponthez stb. Gyanúsítja, hogy a nyugati határ melletti Rábcakapi községben összeköttetései vannak. Ő az, aki Tóth Endre mellett mindent megtesz Koczogh megmentése érdekében.

A tartótiszt megjegyzéséből kiderül, hogy Kiss Tamást figyeli más is Perepatitson kívül is.

1957. SZEPTEMBER 24.

Visszatérés a már említett szemklinikai problémára, kommunistáknak nem adtak gyógyszert, állítólag a rádiót hajnalban az Inगतlankezelő Vállalat főmérnöke

felrobbantotta. Daróczy volt főügyész 200 forintért internáltakat szabadít ki a kistarcsai internáló táborból egy minisztériumi ismerősén keresztül.³⁷

1957. OKTÓBER 4.

Október másodikán megalakult az Ady Társaság. Vezetője Juhász Géza, főtítkára Nagy János, titkára Juhász Béla. Négy szakosztálya lesz: irodalmi, elnöke Kiss Tamás, titkára Taar Ferenc; képzőművészeti, elnöke Félegyházi Tamás (sic) László, titkára Holló János (nyilván Holló László); népművészeti, elnöke Gunda Béla, titkára Masits László; zenei elnöke Gulyás György, titkára Pongrácz Zoltán. Az alakuló ülés azt javasolta a pártbizottságnak, hogy az *Alföld* szerkesztője Mocsár Gábor, a hetilapé Perepatits Antal legyen. Az alakuló ülésen Juhász Géza, Kardos Pál, Nagy János, Pákozdy Ferenc, Kiss Tamás, Perepatits Antal, Juhász Béla, Tóth Endre vettek részt. Később érkezett Fábrián Sándor és Mocsár Gábor. A tanácskozás végén megjelent Józsa János is.

Az ügynök már informálta Koczka és Baranyai elvtársakat.

Juhász Géza bejelentette, Koczogh kiszabadult, mégpedig azért, mert a kormány az októberi eseményekre pontot akar tenni, és be akarja szüntetni az üldözéseket.

Az írócsoport baloldali tagjai úgy döntöttek – akik megütközéssel fogadták az Ady Társaság megalakulást –, a népfront körül fognak tömörülni. Májkút Tibor, a népfront megyei vezetője Budapestre utazott, és megpróbál papírt és engedélyt szerezni egy hetilap számára.

Dossziét nyitnak az Ady Társaságnak. Kiértékelés: Az ügynök az újonnan alakult Ady Társaság elnevezésű írócsoport első alakuló gyűléséről számolt be. Kitér a jelentésből, hogy Juhász Géza egyetemi professzor igyekszik a csoport megalakításának kezdeményezését magához ragadni. Juhász az alakuló gyűlésre, azt lehet mondani, (sic) teljes egészében az ellenforradalom idején kompromittált, illetve az ellenforradalommal egyetértő írókat hívta meg. Így a vezetőség is azokból lett megválasztva. A jelentésekben szereplő írók nagy része szimpatizánsa a „nemzeti komm” és „nacionalizmus eszméjének”. Még véletlenül sem hívtak v. választottak meg egyszerű proletárszármazású írókat, mint például Danyi Gyulát, Nagy Jánost. Az összetétel tisztán értelmiségi. Szektás jellegű. Ügynökünknek és Tóthfalusi fn. ügynökünknek sikerült bejutni az Ady-társaság Vezetőségébe. Juhász Géza felvetette Koczogh Akos személyét is, hogy jó volna őt megválasztani az Alföld szerkesztőjének, ezt azonban elvetették azaz, hogy Koczogh úgyszólván költözik. Így esett a választás Mocsárra.

Feltűnik Tóthfalusi nevű ügynök neve, aki később, az 1980-as években jelentések sorát küldi a politikai osztályra Görömbei Andrásról, Márkus Béláról és a Debreceni Irodalmi Napokról. Feladat: az Ady Társaság figyelése, egyetemi ballgatókkal kapcsolat kiépítése.

Mészáros Gyula fbgv és Faragó Mihály őrnagy feljegyzései.³⁸

1957. OKTÓBER 7.

Találkozás Kalász Lászlóval, egyetemi problémák. Egyetemisták varsói tüntetése. *Távmondati hangulatjelentésekben felhasználják.*

1957. OKTÓBER 12.

Koczka László közölte Danyi Gyulával és Perepatits Antallal, hogy az Ady Társaság működését ebben az összetételben nem engedélyezik. Koczka javasolja, gyorsítsák a Népfront keretén belüli szervezkedéseket. A Népfront elintézte, hogy november 7-ére egy kiadványt jelentessenek meg, pénz és papír rendelkezésre áll.³⁹

1957. OKTÓBER 23.

Az ügynök szerint említésre méltó esemény nem történt, de hogy az őrségeket megerősítették, annak híre ment a városban. Délelőtt megbeszélés volt a megyei pártbizottságon Baranyai György vezetésével, azon részt vett Sárközy István, városi népfront titkára, Danyi Gyula, Perepatits Antal, Mocsár Gábor és Pallás Imre. Napirendre került az Ady halálának 80 évfordulójára kiadandó füzet ügye. A szerkesztőbizottság tagjai Juhász Géza, Fábíán Sándor, Danyi Gyula, Perepatits Antal, Mocsár Gábor, Kiss Tamás és Nagy János lesznek. Az Ady Társaság működését nem engedélyezik csak akkor, ha a vezetőség baloldali többség lesz.

Döntöttek arról, hogy a Népfront keretén belül kéthetenként megrendezendő vitafórum-sorozatot szerveznek a város kulturális életéről. Erre meghívják a város, a megye szakszervezeti és népfrontvezetőit, a városi és megyei művelődési osztályok irányítóit és a városi, valamint a megyei pártbizottságok képviselőit. A rendezést Gardó Irén, Móre Mihály, Sárközi István, G. Nagy János, Danyi Gyula intézik. Az egyetemi ifjúságot is bevonják a mozgalomba, őket Béneyi József képviseli.

1957. NOVEMBER 2.

November 2-án a Debrecen Városi Tanács székházának kis tanácstermében megtartották az első rendezvényt Ménes, Szabó Imre, Kiss Tamás, Pákozdy Ferenc, Mocsár Gábor, Nagy János, Koczka László, Félegyházi, Menyhárt József, Gardó Irén, Danyi Gyula, Perepatits Antal, Pongrácz, Sárközy István vett részt.

Ménes pesszimista beszámolót adott, nem mozdulnak a dolgok, fent mindent megakadályoznak. Kiss Tamás szerint nincs megbékélés. Mocsár unja az ilyen értekezleteket.

Értékelés, feladat: Kísérje figyelemmel az írók tevékenységét, milyen terveik vannak. Az anyag az M dossziéba és Kiss Tamás anyagához kerül.

1957. DECEMBER 12.

Megalakult a Népfront keretén belül az írócsoport. Az ügynök keserűen számol be, hogy a baloldali írók kezdeményezéseit a pártbizottság nem támogatja,

nem érvényesül a párt vezető szerepe, nincs orgánum, többen el akarnak költözni Debrecenből.

Új tartótisztje van Polgárnak: Garai András r. ny. főhadnagy. Faragó őrnagy utasítása: nevezze meg az ügynök azokat, akik Koczogh mögött állnak.

1957. DECEMBER 16.

Helyzetjelentés az irodalmi életről.

A Népfrontnál alakuló csoport munkája hiteltelen, vádolja a *Naplót*, hogy Nagy Tibor, Tóth Endre és Durkó írásait közlik. Vádolja Bodát és Fábiánt, hogy a jobboldali írók munkáit, írásait közlik.

A jelentést megkapja Hartmann elvtárs, a városi pártbizottság munkatársa. Biztatják Polgárt a jobboldal felderítésére. Készítsen jelentést azokról, akik az irodalmi élet területén Koczogh Ákos követői.

1957. DECEMBER 28.

Az irodalom frontján két egymástól élesen elkülönülő frakció érezhető Debrecenben. Jobboldal. Szellemi vezetője Koczogh Ákos. Durkó Mátyást, Kiss Tamást, Boda Istvánt, Juhász Gézát, Kulcsár Ferencet, Tóth Endrét, Juhász Bélát, Nagy Tibort ide kell számítani, valamint Kiss Ferencet, Béber Lászlót és Egri Lajost, akinél aktívabban író az ellenforradalomban nem szerepelt. (Sic!)

Baloldal: Danyi Gyula, Marjai Márton, Fülöp György, Bényei József, G. Nagy László, Kalász László – bár ez semleges –, Soós Zoltán (Hajdúnánás). Ide kellene számítani Mocsár Gábort és Fábián Sándort, akiknek baloldalisága nem domborodik ki. Juhász Géza erősen baloldali, de kiáll Koczogh mellett, és a Koczogh-féle garnitúra nélkül nem tudja elképzelni a kibontakozást. A népfrontos írócsoport összejövetelei folytatódnak.

Értékelés: Jelentése operatív szempontból nem hasznos, mivel a jelentésben szereplő problémák előttünk már ismertek.

1958. JANUÁR 31.

*Feljegyzés arról, hogy Polgár ittas volt. Összeveszett a *Napló* szerkesztőivel, akik szerinte trógerék csavargók. Aláírás: Garay.*

1958. FEBRUÁR 5.

Jelenti, hogy Zeke Ferenc (László) családja részére minden fizetésnél 2500–3000 forintnyi összeget gyűjtenek össze a Dohánygyárban.⁴⁰

Kiértékelés: A jelentés értékes, egy példányt Bezzeg elvtársnak át kell adni intézkedés végett.

Az *Alföld* folyóirat újraindítása alkalmából részletes tájékoztatót ad a helyi írócsoportról. Évek óta két egymástól elkülönült frakció volt. Korábban az elnök Kardos Pál, titkár Marjai Márton volt, akik baloldaliak. Megbuktatták Kardosékat, és egy Koczogh Ákos vezette egyetemi csoport, Koczogh, Durkó, Kiss Ferenc álltak az élre. Az elnök Kiss Tamás lett, titkár pedig Fábián Sándor.

Koczogh Veres Péter, Szabó Pál írásait közölte, és az egyetemi emberek írásait, elvágva az útját a tehetségeknek. A helyi íróknak nem volt beleszólásuk a szerkesztői munkába. A tervezett szerkesztőség tagjairól a következő jellemzéseket adja.

Juhász Géza. Elsőként nyilvánította a párhoz való hűségét. Az egyetemen Juhász Gézát nem kedvelik. Könnyen befolyásolható, kiáll az egyetemi jobboldali emberek mellett. Kiss Tamás pap volt, még mindig forradalomnak nevezi '56-ot, nem alkalmas, miként Fábián Sándor sem. Mocsár Gábor a tényleges szerkesztésre alkalmas. De nem híve a szocialista realizmusnak, és liberális felfogású. Boda István jól indult, paraszti származású, de polgári családba nősült, az ellenforradalom vonzásába került. Túl szoros az egyetemiekkel való kapcsolata, Kulcsár közbenjárása úszta meg '56-ot. Fábián Sándor opportunist, karrierista, kétszínű a magatartása. Taar Ferenc pártvonalon jól áll, de nem javasolja.

Három név elfogadható Mocsár, Baranyai György és Juhász Géza.

Kisst, Bodát, Fábiánt nem javasolja. Kik legyenek helyettük? Fő szempont a párt politikájának érvényesítése. Végül nem jelent meg a Nagy Októberi Forradalomról szóló brosúra. Balról támadja a párbizottságot, hogy nem támaszkodik a baloldali írókra.⁴¹

Két hónapig Budapesten tartózkodik, 1958. VI. 15-éig a vele való találkozás szünetel. Garay András feljegyzése.

1958. JÚNIUS 12.

Feljegyzés – kisebb tanulmány – az induló nyári egyetemmel kapcsolatban. Történeti áttekintés sok-sok névvel. Alapos munkát végzett az ügynök, hogy segítse a politikai rendőrség felkészülését a nyári egyetemre.

1957. JÚNIUS 20.

Kezdődik Polgár-Perepatits Arany Bika étterében végzett megfigyelő szolgálata. Első ízben Magyar Vilmos, Szabó László, Futala Tibor voltak ott, Simon Zoltánt keresték.⁴²

1958. JÚLIUS 25.

Csuka Lajos jellemzése és éttermi megfigyelések, Magyar, Merényi, Simon Zoltán voltak ott. 11 óra után elmentek, eredménytelen volt az akció, Danyi

Gyulával volt együtt az étteremben. Koczoghal találkozott Budapesten, aki azt mondta: Ménestől kapott megbízatást a forradalomban való szereplésre. Írók között régi ellentétek éleződnek.

Könyvnap események. Bölöni György és Fodor József jött a könyvhétre Debrecenbe, az írók Németh Lászlót és Illyés Gyulát kérték és várták. A Déri Múzeumban mindössze 30 ember jött össze: botrány. Béber elszabotáltra a szervezést, Boda és Fábíán huligán álláspontjáról beszélgetnek a baloldali írók.⁴³

Feladat: Derítse ki az okokat. Csukát be akarják szervezni. A Hosszú fn. ügyben végzendő operatív munka érdekében. Meg kell vizsgálni, hogy volt-e olyan tendencia, hogy tudatosan szervezték meg a budapesti kommunista írók bojkottját, mi volt ebben Béber László felelőssége.

1958. AUGUSZTUS 2.

A Bikában beszélgettek a Hosszú fn. ü. tagjai, de nem volt politikai szempontból érdekes ez a beszélgetés. Már feltérképezte, hova jártak ezek a fiuk, mellettük ült le jó előre, és kihallgatta őket.

Intézkedés: A Hosszú fn. ügyben tett hálózati intézkedéseink nem megfelelőek, Polgár fn.ü. ez idő szerint mélyreható felderítő munkát nem tud végezni. A tartó tiszt elégedetlen, várják a nyári egyetemre érkező lengyel diákokat.⁴⁴

1958. AUGUSZTUS 21.

Ménés János tanácselnök leváltásával foglalkozik. Az Erdei-féle hentesület a Püspöki palota sarkán Ménés János tanácselnöké volt. Készülnek a nyári egyetemre.

Ismét az Arany Bika saroktermében összejövő társaság beszélgetéséről jelent. Szó volt az ENSZ-közgyűléséről, Lukács György szerepéről stb., Beke Alberttel felvette a kapcsolatot

Bényei panaszkodik, nem őt vették fel a *Napló*hoz, hanem Rózsát. Bényei elmondja, nem kaptak állást évfolyamtársai, csupán Hegedüs László (Kertész) Hajdúböszörményben.⁴⁵

Jónak értékeli a tiszt a jelentést, javasolja a böszörményi kapitányságnak, figyeljék a jobboldali tanárokat a gimnáziumban.

1958. szeptember 1-től október 1-ig Győrött tartózkodik az ügynök, a találkozók szünetelnek – Garay.

1958. DECEMBER 15.

Az ügynök nem tért vissza, Budapesten tartózkodik, személyére vonatkozóan értékes adatok jutottak birtokunkba, amelyek ellenőrzése után javaslatot fogok tenni az ügynök kizárására. Garay.

1958. NOVEMBER 19.

Budapestről jelenti, hogy Hankiss Ilona színésznő küldöttséggel Párizsban járt.

1958. DECEMBER 15.

Polgár újra jelent Egri fiáról, és Egri Lajosról vádaskodik
Mivel Bősárkányban szüleinél tartózkodik, egy irodalmi munkán dolgozik.
Pihentetik.

Feljegyzés Polgár hazatért, és jelentést akar készíteni az Alföld folyóirattal kapcsolatban. A győri Rendőrkapitányság politikai osztályán keresztül fogja eljuttatni.

1959. február: feljelentés Perepatits ellen nyilas múltja miatt, tisztázzák, marad.

1959. FEBRUÁR 9.

Nyíregyházi kapcsolatait akarja kamatoztatni ügynöki munkájában
Margócsi József, Merényi Oszkár, Balogh István, Katona Béla, Nyárad Miklós
nevét említi. Felajánlja szolgálatait.⁴⁶

Kiértékelés: Az ügynök jelentése értékes, mert a jelentésében szereplő kapcsolatai feldolgozás alatt állnak, így az ügynököt egy későbbi időpontban fel tudjuk használni.

1959. FEBRUÁR 10.

Arról számol be, hogy Egri súlyos beteg, és felesége szeretné rehabilitálni,
hogy ne így vádolva haljon meg. Mindenkit mozgósít.

Egri rehabilitálását mindenképpen meg kell akadályozni. Tájékoztadjon, hogy Egri ügyében milyen lépések történtek. Köves szds. Polgár és „Atilla” anyagából összefoglalót kér. Az összefoglalót Budapestnek megküldik.

1959. FEBRUÁR 17.

Az *Alföld* új számának elemzése. Éles támadás a lap ellen, részletes elemzés
a debreceni irodalmi életéről. Stefka Éva szerzői estjének megakadályozását javasolja.

A költőné irodalmi estjét nem engedik megrendezni a pártbizottság közbenjárására.

Zárás. 1959. április 20. a dosszié betelt.

Értékelés

BM. Hajdú-Bihar megyei Rendőrfőkapitányság:

Politikai Nyomozó Osztály. V. alosztálya: „Szigorúan titkos”

Tárgy: Értékelő

Jelentés.

Debrecen, 1959. április 20.

Jelentem, hogy „Polgár” fn. ügynököm 1957. II. 15-én megnyitott munkadossziéja betelt, így szükséges annak lezárása, valamint a dossziében elfekvő anyagokról értékelő jelentés elkészítése.

„Polgár” fn. ügynök jelentései, melyek a dossziében vannak lerakva, általában értékesek, melyeket az operatív munka során fel tudunk használni. Az ügynök a találkozókra rendszeresen eljár, s egy pár kivételtől eltekintve mindig adott írásbeli jelentéseket. Jelentései áttekinthetőek, jól olvashatóak, s tartalmilag is azt igazolják, hogy az ügynök a munkában jártas, kvalifikált és az adott jelentései általában a megadott feladatkörrel foglalkoznak. Az adott jelentések több alkalommal ellenőrizve lettek, mivel voltak egy időben olyan adataink, hogy az ügynök dezinformál bennünket, azonban az ellenőrzés során megállapítottuk, hogy jelentései reálisak, s a valóságnak megfelelnek. Jelentései nyomán több intézkedést is foganatosítottunk, többé kevésbé eredményesen.

Az 1958-as év második felében az ügynököt ki akartuk zárni hálózatunkból, mivel adataink voltak arra vonatkozóan, hogy az ügynök erkölcsileg elzúllott, nem megbízható stb. A vele való személyes foglalkozás során ezeket a problémákat felvetettük neki, melyet az azóta eltelt időszak alatt kiküszöbölt, s jelenleg ilyen hiányosságot nála nem észleltünk.⁴⁷

*Garay András
rdhgy.*

Természetesen az, hogy a dosszié, betelt nem jelenti azt, hogy Polgárt 1959 februárja után nem foglalkoztatták. Ha igen, akkor új dossziét nyitottak, és az esetleg még előkerülhet az ÁBSZL levéltárából. Jelentéseinek másolatai fellehetőek még az egyes emberekről készült F dossziékban.⁴⁸ Így most csak ennek a dossziének az anyagát elemezhetjük a jelentések rövid, tartalmi ismertetése után az alábbi szempontok szerint: 1. Mi motiválta Perepatits Antalt, hogy ügynöki feladatot vállaljon? 2. Jelentései tényszerűek-e, vannak-e bennük olyan információk, amelyek a kutatók számára eddig nem ismert információkra, tényekre világítanak rá. 3. Mennyire használta fel a politikai rendőrség a szóbeli és írásbeli jelentéseit? 4. Milyen hatása volt ügynöki jelentéseinek az emberi sorsokra?

Annyit megtudhattunk, hogy 1957-ben már tízéves ügynöki múltra tekinthetett vissza Perepatits Antal. A kapott feladatai mellett minden olyan dologról jelent, ami szerinte érdekli a politikai rendőrséget. Motiválhatták írói, irodalomtörténetési ambíciói is. Nagy a valószínűsége, hogy ortodox kommunista meggyőződése és karriervágya hátrózta meg tetteit. Csak ezzel magyarázható túlbuzgósága.

Jelentései csak részben tárgyyszerűek, a tényeket szabadon kezeli, sok akkor közszájon forgó politikai pletykát, hírt vesz készpénznek, s igyekszik azt alátámasztani. Feltűnő Boda István, Egri Lajos, de különösen Fábíán Sándor iránt érzett ellenszenv. Viszont számos olyan információt tartalmaznak jelentései, amivel eddig sem történészek, sem irodalmárok nem foglalkoztak: az Ady Társaság újjáé-

lesztésének kísérlete, hetilap-indítási tervek, írók közötti konfliktusok, a debreceni írócsoport tagjainak politikai ellenállása a hatalommal szemben stb.

A politikai rendőrség jelentéseinek döntő többségével elégedett volt, azok alapul szolgáltak a felsőbb szerveknek küldött hangulatjelentésekhez, segítették a politikai osztályt, hogy napra kész információkkal rendelkezzenek a debreceni irodalmi életről, azokról a személyekről, akik kiálltak az 1956-os forradalom mellett. Jelentéseinek egy részét továbbították felsőbb rendőri szervekhez, illetve a megyei, városi pártbizottság illetékes munkatársaihoz.

Az bizonyos, hogy ártott Egri Lajosnak, Pákozdy Ferencnek, Koczogh Ákosnak, Durkó Mátyásnak, Kiss Tamásnak, a bősárányi plébánosnak, Horváth Gyulának, az Arany Bika Szálló sarki éttermébe összejáró baráti társaságnak. Végezetül meg kell említeni, hogy jelentéseit át és átszövik írói ambíciójából adódó szubjektivizmusok és a szereplési vágy. Ugyanakkor elemzéseit azt mutatják, olvasott, művelt emberről van szó.

Perepatits–Polgár egy volt a Debrecenben foglalkoztatott ügynökök közül. Bizonyára több tucatnyi besúgó hasonló módon állt a rendszer szolgálatába egészen a rendszerváltozásig. Ebből a dossziéból Polgáron kívül két ügynök, Tóthfalusi és az Attila fedőnevű ügynökről szerezhettünk tudomást. A megfigyeltek pedig sok esetben barátnak, jóindulatú embernek tartották Polgárt. Ennek a dossziének az anyaga egy kis ablakot nyit a politikai rendőrség munkájának mechanizmusára. Kutatásaim alapján bizonyítva látom, ugyanúgy figyeltek és jelentettek az ügynökök az 1980-as években is a Debreceni Egyetem Irodalmi Intézetének munkatársairól, pl. Görömbei Andrásról, Márkus Béláról és barátaikról, és bizonyítottan másokról is, mint 1957–59 között a debreceni írókról Perepatits–Polgár.

A rendőrtisztek megjegyzéseiből kitűnik, hogy munkájukat nagy buzgalommal végezték, de primitívek voltak. Végezetül egy kérdést érdemes feltennünk, miért volt szükség ilyen jellegű megfigyelésekre? S volt-e egyáltalán értelme? Az állampolgárok titkosszolgálati eszközökkel történő megfigyelése a rendszer lényegéhez tartozott, a diktatúra sajátossága. Mert a kommunista hatalom a gazdasági, politikai, társadalmi élet minden szeletét uralni akarta, ezért tartották fenn az ügynöki hálózatot a kommunista rendszer bukásig. A Polgár-dosszié példa arra is, hogy milyen színvonalat képviselt a rendszer titkos szolgálata, s mennyi pénzt, energiát fordítottak az „ellenség leleplezésére”. ❖

J E G Y Z E T E K

- 1 *1956 kézikönyve* – Kronológia. Budapest, 1996, 1956-os Intézet, 277–278. 1956. december 9-én a kormány törvényen kívül helyezte a területi-kerületi, megyei, városi munkástanácsokat, így a Nagybudapesti Központi Munkástanácsot is. Az Elnöki Tanács december 11-én elrendelte a statáriális bíráskodást, letartóztatták a Nagybudapesti Központi Munkástanács két vezetőjét a parlament épületében, akiket Kádár János tárgyalásra hívott! December 12-én a kormány törvényerejű rendeletet adott ki a társadalomra veszélyesnek minősített személyek közbiztonsági őrizetbe vételéről (internálásáról). A kommunista hatalom újjászervezte az internálótáborokat, a szerveződő és erősödő karhatalom pedig drasztikus akciókkal tartotta félelemben az embereket.

- 2 A látszatra úgyelve a volt ÁVH-s tiszteket áthelyezték a szomszéd megyékbe, de 1957 tavaszára visszaállt a régi rend!
- 3 Filep Tibor: *Debrecen, 1956*. Debrecen, 2000, Csokonai Kiadó, 121 és 185. Debrecenből többek között Dede Lászlót, Vass Imrét, a forradalmi bizottmány titkárait, Kertész Lászlót a bizottmány karhatalmi szekciójának tagját, Gengelezki Lajos századost, a híradószred katonai tanácsának elnökét, Csorba László alezredes helyőrségparancsnokot, a forradalmi bizottmány elnökét deportálták Kárpátaljára.
- 4 November 4-én a repülőtéren Gribonov vezérőrnagy, Kozlov ezredes NKVD-s tisztek kezdték meg a kihallgatásokat, de pár nap múlva Novikov ezredes már a Kossuth utcai rendőrkapitányságon intézkedett. A Vörös Hadsereg utcai helyőrségi klubot (Tiszti Klub) pedig a szovjet katonai városparancsnokság vette birtokba.
- 5 November 4-én és 5-én több száz magyar állampolgárt, katonát, civilt vettek őrizetbe a volt ÁVH-s tisztek, pártfunkcionáriusok segítségével a megszálló szovjet hadsereg katonái. Kihallgatásuk után rövid idő múlva ekkor még szabadon engedték őket.
- 6 Perepatits Antal már évek óta az ÁVH ügynöke volt. Az ötvenes években Debrecenben élt, irodalomtörténeti publikációi jelentek meg az *Alföldben*, néhány írása a *Néplapban*. Információim szerint az 1960-as évek közepén halt meg.
- 7 Az ügynök által szerzett információkat felsőbb rendőri szervekhez, a megyei pártbizottság funkcionáriusaihoz továbbították, illetve hangulatjelentések készítésekor használták fel.
- 8 ABSZL V-150370 Hajdú-Bihar megye Belügyi monográfiája. A forradalom leverése után Debrecenben több – a dokumentumok szerint hat – T-lakást (Titkos lakást) tartottak fenn, ahol a tartóztisztek az ügynökökkel találkoztak. Nagyon ügyeltek arra, nehogy lelepleződjön a besúgó.
- 9 Perepatits Antal a Dunántúlról került Debrecenbe, jó modorú és jó kapcsolatteremtő képességekkel rendelkezett. Kedvelte az italt, s feltűnés nélkül foroghatott klubokban, presszóban, éttermekben, a szerkesztőségekben.
- 10 Fazekas Mihály: *Én így láttam*. Napló, 1956–57. Karcag, 1996, Karcag város önkormányzata, 14–20. Kövér György: *Losonczy Géza, 1917–1957*. Budapest, 1998, 1956-os Intézet, 255–256. *Néplap*, 1956. október 13, illetve *Néplap*, október 16. A Kossuth Kör a Budapesten működő Petőfi Kör mintájára szervezett értelmiségi megmozdulás volt, amely a forradalom előtti hetekben tartotta meg első, nyilvános vita fórumát a Vármegyeháza nagytermében. Korábban az értelmiségi klubban már voltak szűkebb körű viták a kör tagjai, szervezői részvételével. Korántsem Koczogh Ákos volt a legradikálisabb felszólaló a nyilvános, bemutatkozó fórumon.
- 11 *Debreceni Hírlap*, 1956. november 3. A gyászszertartáson elmondott beszédet közölte a lap.
- 12 Koczogh Ákosra úgy emlékeznek vissza kortársai, mint kiváló szerkesztőre és irodalmi szervezőre.
- 13 Kiss Ferenc peranyaga. ÁBSZL V-14105/4.
- 14 Az ellenforradalom tényei Hajdú-Biharban, Debrecen, 1957.
Ménés János Debrecen város tanácselnöke, Tóth Mihály az MDP Városi Bizottságának titkára volt.
- 15 Pákozdy Ferenc *48 óta* című verse a *Néplap* október 31-ei számában jelent meg. Különös alakja volt Debrecen közéletének. Napjainak egy részét sakkozással töltötte. Nagy műveltségű polihisztor. A hatvanas évek elejétől fokozatosan távolodott a közélettől, miután látta, az ideológiai béklők nem lazulnak.
- 16 Tóth Endre költőként közismert. Dolgozott a megyei levéltárban, a tanácsi apparátusban, majd végül az *Alföld* olvasószekesztője volt. Számos verseskötete jelent meg. Boda István a Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett bölcsészdiplomát, a *Néplap* újságírója, majd, nyugdíjazásáig a *Hajdú-Bihari Napló* főszerkesztő-helyettese. Számos verseskötete jelent meg. A fényes szelek nemzedékehez tartozott, aki azonban hamar kiábrándult a sztálinista ideológiából. A forradalom alatt ő volt a szerkesztője a Forradalmi Bizottmány lapjának (*Debreceni Hírlap*). Több szép cikke

jelent meg azokban a napokban a forradalomról. Letartóztatták, de büntető eljárás nem indult ellene. 1957–58-ban még bizalmatlan volt vele a hatalom. Fábián Sándor bohém természetű, de rendkívül rosszindulatú, ortodox kommunista újságíró volt. Novellákat, kisregényeket írt. A forradalom után pártöszöndíjasként a Kossuth Egyetemen magyar szakos diplomát szerzett, később Budapesten a rendőrújság szerkesztője lett.

- 17 ÁBSZ L M-13516 Polgár ügynök munkadossziéja.
- 18 Valuch Tibor: *Ötvenhatosok*. Debrecen Cívus Kiadó. Zeke Lászlót, a Debreceni Dohánygyár munkástanácsának elnökét, a december 11–12-ei általános sztrájk szervezőjét, a rendőrség letartóztatta. A debreceni üzemek munkásai követelték szabadlábba helyezését – ezek szerint Egri is. Zekét karácsony előtt kiengedték. Később a forradalmi bizottmány vezetőinek perében 14 évi börtönbüntetésre ítélték.
- 19 Filep Tibor: *Egyetemi diákmozgalmak Debrecenben, 1954–57*. 200–202. In *Nagy Imre és kora*, III. Budapest, 2004, Nagy Imre Alapítvány. Székelyhidi Ágoston IV. éves bölcsészhallgató vett részt a tanácskozáson, őt több ízben is letartóztatták és kihallgatták.
- 20 Meglepő, hogy a forradalom leverése után hagyták az Arany János utcai reprezentatív épületben a TIT-et, ugyanis a TIT keretein belül tartották összejöveteleiket a forradalom előtt a Kossuth Kör vezetői. Sőt 1956 nyarán ott kapott helyet a városi értelmiségi klub is. Valószínűleg azért, hogy figyelemmel kísérhessék, miről beszélgetnek, mit terveznek a debreceni írók és más értelmiségiek.
- 21 Boda István jellemzése. A tartótsízt feljegyzés bizonyítja, még Boda ügye nem zárult le, még nem döntöttek el, hogy felelősségre vonják a forradalom alatti újságírói tevékenysége miatt.
- 22 Polgár információinak következtében Hankiss Jánosra felfigyelt a politikai nyomozó osztály.
- 23 Vadas Árpáddal kapcsolatban nem kerül ki, hogy kiküldték őt ügynöki munkára, avagy menekülni akart Debrecenből ÁVH-s kapcsolatai miatt. 1945-ben egy halálraítélt kivégzésére nem érkezett meg a hóhér, Vadas vállalta az akasztást. Vadas hazatért, s haláláig Budapesten élt. Kalász László magyar-történelem szakos egyetemi hallgató volt, akkor indult költői pályáján. Nem politizált, gyakran volt egy társaságban Perepatitssal, aki igyekezett italozgatás közben minél több információt szerezni tőle az egyetemistákról...
- 24 A jelentés vádaskodó, felhasználható Koczogh Ákos, Kiss Tamás, Pákozdy Ferenc ellen. Amikor 1957 télelején, amikor az egyetemeken megkezdődött a tanítás, a debreceni diákszállókban a késő esti órákban tartott házkutatásokat a rendőrség és a karhatalom. Az akciók után a *Naplóban* az a közlemény jelent meg, hogy fegyvereket találtak a diákszállókban. Kiss Tamás az igazságot mondta el.
- 25 Debrecenből többen részt vettek az írószövetség decemberi közgyűlésén, így Pákozdy Ferenc is. Az elfogadott nyilatkozat – *Gond és hitvallás* – néhány példány eljutott Debrecenbe is, a város értelmiségi köreiből tartalma közismert volt.
- 26 A hatalom visszafogottan, félve ünnepelte április 4-ét. Mutatja, hogy a város lakossága még ekkor is passzivitásával tüntetett a rendszer ellen. A nyílt utcára még nem nagyon merészkedtek.
- 27 A szavalóest bátor tett, néma tüntetés volt a hatalom ellen. Érdekes, hogy a helyi sajtóban nincs nyoma az eseménynek.
- 28 Az új jelentés egyértelműen bizonyítja, hogy Polgár–Perepatits a saját érdekeinek, irodalmi ambícióinak megfelelően ad tájékoztatást megbízóinak.
- 29 Az írók szervezeti keretet akartak adni tanácskozásaiknak, így vetődött fel a két világháború közötti években progresszív szerepet játszó Ady Társaság megalakításának gondolata. Durkó Mátyásról írt jellemzése vádaskodó. Amit Egriről ír, azt bizonyítja, hogy az írónak a forradalmi bizottmányban nem volt szerepe.
- 30 A hatalom köreiből tartozó Németi János és Fábián Sándor pontosan tudták, hogy Egri kormányalakítási akciója egyéni felvetés volt, és a bizottmányt azt nem támogatta.

- 31 Für Lajos a KLTE Történelmi Intézetben volt tanársegéd. A forradalom napjaiban az ő javaslati alapján szerveződött meg a forradalmi bizottmány, amelynek titkára volt. Az első nagy letartóztatási hullám után emigrált Ausztriába. Franciaországban élt néhány hónapot, majd élve az amnesztiával, hazajött. Az egyetemen fegyelmi elé állították, és eltávolították állásából. A rendszerváltás éveiben az MDF egyik alapító tagja, az Antall-kormány honvédelmi minisztere volt.
- 32 Bölöny Ferencet, aki tagja volt a debreceni forradalmi bizottmány Győrbe küldött delegációjának, később elbocsátották az orvostudományi egyetemről. A korrupció gyanújába keverés az első támadás volt ellene.
- Téri Árpádot a forradalom napjaiban, a társulat tagjai egyértelműen támogatásukról biztosították. Nincs tudomásunk arról, hogy felfelé buktatták volna, művészi teljesítménye predestinálta őt, hogy fővárosi színházigazgató legyen. Mensáros László később börtönbüntetést kapott a forradalomban vállalt szerepéért.
- 33 A jelentés ismét Polgár öntevékenységről tanúskodik. Minősíti a debreceni írókat, költőket.
- 34 Danyi Gyula – mint a későbbi jelentések bizonyítják – élesen támadta Koczogh Ákost és a műveltebb írókat.
- 35 A terjedelmes elemzés tele van előítélettel, szubjektív elemekkel. A *Napló* 1957 nyarán, a vasárnapi számaiban, négyoldalas irodalmi melléklettel jelent meg. Az ott megjelent írások szerzői között megtalálható a forradalomban tevékenyen részt vevő Nagy Tibor és Durkó Mátyás néhány írása is. Az ügynök ezt kifogásolja és sértésnek veszi, hogy az ő publikációit nem közlik.
- 36 Felvetődött, hogy szükség volna Debrecenben egy irodalmi hetilapra, valamint egy rádióra. Gódor Ferenc, a megyei pártbizottság akkori első titkára eleinte támogatta az elképzeléseket, de egyikből sem lett semmi.
- Filep Tibor. i. m. 27. Danyi Gyula Koczogh Ákos elleni vádjai minden alapot nélkülöznek. A tüntetés szervezésében nem volt szerepe. A vagongyár egyik irodaépületének falán volt egy dekoráció Sztálin és Rákosi képével vörös zászlók között. Ezt tépte le a gyár egyik tisztviselője. Amikor ez történt, a hallgatók még a kapun kívül álltak, közülük valaki, egyéni akcióként, később távolította el a vörös csillagot a kapuról.
- 37 Filep Tibor: i. m. 99–100. A forradalom napjaiban a Klinika-telepen, a Kenézy-villában működő Csokonai Rádió 3-án, éjfélkor szüntette be adását.
- A szovjet katonák november 4-én egész nap keresték az adót, mivel Csokonai Adó néven egy rádió egész nap sugárzott segélyhívásokat. Az viszont nem a debreceni volt, hanem egy Vác környéki adó. Albert Béla professzor visszaemlékezése szerint két sérült embert kezeltek a szemklinikán.
- 38 Az Ady Társaság megalakulásáról a korabeli sajtóban közlemény nem jelent meg. Egyértelmű, hogy az írók úgy gondolták, Juhász Géza személye garancia lesz a pártbizottság számára. A kommunista írók, költők azonnal támadást indítottak a megválasztott vezetőség ellen. Jellemző, hogy a politikai nyomozó osztály azonnal dossziét nyitott az Ady Társaságnak. Az ügynök azonnal informálta a városi pártbizottság illetékeit is.
- 39 Nem engedélyezik az Ady Társaság működését, a vezetőség jobboldali összetétele miatt.
- 40 *1956 dokumentumai Hajdú-Biharban*. Debrecen, 1993, 435–438. Zeke Lászlót a Dohánygyár munkástanácsának elnökét a Forradalmi Bizottmány perében 15 évre ítélték. A gyárban többször gyűjtöttek pénzt a család megsegítésére, a városi pártbizottság úgy döntött, hogy a segélyakció szervezőjét el kell bocsátani a gyárból, ami meg is történt.
- 41 Az *Alföld* újbóli megjelenése – egy évi szünet után alkalmat ad az ügynöknek, hogy megismételje korábbi véleményét.
- 42 A jelentés az Arany Bika Szálló sarki éttermében összejevő és beszélgető írók egyetemi hallgatókról szóló beszámoló első darabja.
- 43 1958-ban a könyvhét debreceni rendezvényeire a hatalom mellé szerződött Bölöni György és Fodor József jött le. A debreceni értelmiség bojkottálta az eseményt. A kudarc okait a jobboldali

írókra igyekszik rákenni, valamint Béber László könyvtárosra. Béber László a forradalom második hetében a *Debreceni Hírlap* főszerkesztője volt.

- 44 A tartótiszt Polgár jelentéseihez fűzött értékeléseiben, illetve az ügynöknek adott feladatokban találkozunk a *Hosszú fedőnevű ügyre* való utalással. Azt nem lehet kideríteni, milyen ügyről van szó, de az kapcsolatban lehetett az Arany Bika Szálló saroktermében találkozó, vitatkozó társasággal vagy annak egyik tagjával.
- 45 Ménes Jánost váratlanul leváltották, és Budapesten kapott állást. A leváltás okai nincsenek tisztázva, a fáma arról szólt, hogy egy jól menő magán hentesüzletben volt érdekelt. Tény viszont, Gódor Ferenc igyekezett minden párt- és tanácsi pozícióiba saját embereit elhelyezni. Érdekeség még, hogy a megyei és városi pártbizottság korábbi vezető funkcionáriusai, így Komócsin Zoltán, Kulcsár Ferenc és Baranyai György is a fővárosba kerültek.
- 46 Újabb feladatra vállalkozna az ügynök, így Balogh István megfigyelésére. Balogh István a Déri Múzeum igazgatója volt, akit a forradalom után leváltottak, és Nyíregyházára helyezték.
- 47 Az értékelés jónak minősíti Perepatits–Polgár munkáját. Annak ellenére, hogy voltak gondjaik vele, mert „erkölcsileg elzüllött”, sokat ivott. Végül maradt a hálózatban.
- 48 Az ügynöki jelentések egy példánya az ügynök munkadossziéjába került, és egy másik pedig, ha személyről volt szó, a megfigyelt F dossziéjába. 1957-ben a KLTE fizikai intézetében Tasnádi Péter fn. ügynök tevékenykedett. Munkadossziéjának száma M-13276, a Debreceni Orvostudományi Egyetemen, pedig Beregszászi fn. ü. munkadossziéjának száma M-1341. Az egyetemen 1957–89 között tevékenykedő ügynökök számának, munkásságának elemzése további kutatói feladat.